



O'ZBEK TILIDAGI QO'SHMA SO'ZLARNING SINTAKTIK TUZILISHI VA ULARNING SEMANTIK O'ZGARISHLARI

Achilova Mohinur

1. Kirish

Til – bu insonning fikrlarini, his-tuyg'ularini va maqsadlarini ifodalash vositasi. Tilning har bir elementi, jumladan so'zlar, o'zaro bog'lanish va o'zgarishlar orqali yangi ma'nolarni shakllantiradi. O'zbek tilida qo'shma so'zlar keng tarqalgan sintaktik va semantik elementlardir. Qo'shma so'zlar o'zining tarkibidagi so'zlarning ma'nolarini birlashtiradi yoki yangi semantik qatlam yaratadi. Shu bois, qo'shma so'zlarning sintaktik tuzilishini va ularning semantik o'zgarishlarini o'rganish tilshunoslikda muhim masalalardan biridir.

2. Qo'shma So'zlar: Ta'rif va Turlari

Qo'shma so'zlar – bu ikki yoki undan ortiq mustaqil so'zning birlashishi orqali yangi ma'no hosil qiluvchi til birikmalaridir. O'zbek tilida qo'shma so'zlar ikki turga bo'linadi:

Tuzilishiga qarab:

Sintetik qo'shma so'zlar: Bu so'zlar o'zgaruvchi morfemalar (fe'l va otning qo'shilishi kabi) orqali shakllanadi. Masalan, ko'rmoq (ko'r + moq), qaynoq (qaynamoq + ot).

Analitik qo'shma so'zlar: Bu so'zlar ikki yoki undan ortiq so'zning birlashishidan iborat. Masalan, yangi yil (yangi + yil), yosh bola (yosh + bola).

Semantik xususiyatiga qarab:

Qayta qo'shma so'zlar: Bu so'zlar tarkibidagi so'zlarning o'zaro bog'lanishi orqali yangi ma'no hosil qiladi. Misol: yangi yil, yangi do'st.

Boshqa qo'shma so'zlar: Bu so'zlar har xil ma'nolarga ega bo'lib, bitta so'zning o'rniga ishlatiladi. Misol: qora ko'z, quyuq suv.

3. Sintaktik Tuzilish va Qo'shma So'zlarning O'zgarishlari

Qo'shma so'zlarning sintaktik tuzilishi har bir so'zning o'ziga xos grammatika qoidalari bilan bog'liq. Masalan, O'zbek tilida ko'plab qo'shma so'zlar sifat + ot, fe'l + ot, yoki sifat + sifat shaklida mavjud. Bu so'zlar sintaktik jihatdan qanday ishlashini tushunish uchun ularning tarkibidagi har bir elementning o'rnini va vazifasini bilish muhimdir.

Sifat + ot qo'shmalari: Bu qo'shma so'zlar sifatning otga qo'shilishi orqali yangi tasviriyl ma'no hosil qiladi. Masalan:

Yorqin quyosh (yorqin + quyosh)

Chiroyli gul (chiroyli + gul)





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Fe'l + ot qo'shmalari: Bu qo'shma so'zlar harakati yoki holatni ifodalashda ishlatiladi. Masalan:

Ko'rish uchun (ko'rmoq + ot)

Qaynoq suv (qaynamoq + suv)

Qo'shma so'zlar ko'pincha sintaktik jihatdan mustahkam va kengaytirilgan tizimlarni tashkil qiladi. Ular turli ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar tufayli o'zgarishi mumkin. Misol uchun, eski zamonlarda oddiy qo'shma so'zlar ko'proq o'rganilsa, hozirgi kunda ularning semantikasi va grammatika tarkibi tez-tez yangilanadi.

4. Semantik O'zgarishlar va Yangi Ma'nolar

Qo'shma so'zlar o'zining tarkibidagi so'zlarning ma'nolarini o'zgartirishi mumkin. Bu semantik o'zgarishlar tilning dinamikasini, jamiyatdagi o'zgarishlarni aks ettiradi. Masalan:

"Yangi yil" qo'shma so'zi o'zbek tilida faqat yangi yilni anglatadi, lekin aslida bu so'zlarning alohida-alohida ma'nolari:

Yangi – yangi, yangilik;

Yil – yilning o'zi.

Ammo ularning qo'shilishi natijasida faqat yangi yilni bildiradi.

Bundan tashqari, "ko'p pul", "yaxshi odam" kabi qo'shma so'zlar ham o'zgarib turadigan semantik qatlamlarga ega. "Ko'p" va "yaxshi" so'zlari aslida ijobiy sifatlarni bildiradi, lekin ular qo'shma so'zlar tarkibida yangi ma'no hosil qiladi.

5. Qo'shma So'zlarning Pragmatik O'rni

Qo'shma so'zlarning tilshunoslikdagi o'rni faqat grammatik yoki semantik jihatlarga cheklanmaydi. Ularning pragmatik roli ham juda katta. Jamiyatda yangi qo'shma so'zlar til orqali ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarni aks ettiradi. Buning natijasida, ko'plab qo'shma so'zlar faqat grammatik jihatdan emas, balki ijtimoiy o'zgarishlar va ehtiyojlarga qarab shakllanadi.

Misol uchun, zamonaviy texnologiyalar tufayli yangi qo'shma so'zlar paydo bo'lmoqda:

Mobil telefon

Internet resurslari

Onlayn do'kon

6. Xulosa

Qo'shma so'zlar o'zbek tilining ajralmas qismi bo'lib, sintaktik va semantik jihatlari bilan tilning rivojiga katta hissa qo'shadi. Bu so'zlar har doim yangilanib, o'zgarib boradi, yangi ma'nolar hosil qiladi va ijtimoiy o'zgarishlarni aks ettiradi. Qo'shma so'zlar tilning murakkab va dinamik qismidir, ularni to'g'ri tushunish va o'rganish tilshunoslikda muhimdir.

